

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XXXV. évf.

1900. Martius—Április.

2-dik füzet.

A buddhismusról.

A buddhismus régóta létezett Ázsiában s messze földön igen nagy területeket hódított meg tanainak, a nélkül, hogy az előázsiai népek culturáramlataival már a felületes szemlélőnek is észrevehetőleg találkozott volna, mert hogy már igen régen azokkal némi érintkezési pontjai ne lettek volna, alig hihető, sőt ezek egyikére s másikára a következőkben reá is mutatok. Buddha a legvalószínűbb számítás szerint Kr. e. 557-től 477-ig élt s működött. Lassának egykori kormányzója s történetirója *sDe-srid sangs-rgyas rgya-mtsho* számításai ugyan más eredményre vezettek, mert ezek szerint Buddha Kr. e. 962. évvel született volna, de ezen khronológiának a birmániai, siámi és ceyloni hívek ellenmondanak s Buddha halálát a Krisztus előtti 544-dik évre teszik, tehát jelentékenyen közelednek a legvalószínűbb számítás fennemlített évszámához.¹ Hogy a buddhismus magában Tibetben mikor terjedt el, azt biztosan nem tudjuk; a bonpo népies vallás, úgy látszik, hosszú időn át küzdött ellene s ez a bonpo vallás a nép által gyakorolt számos babonában, közkeletű mesékben és elbeszélésekben mai nap is él, habár a buddhismus tanainak következtében jelentékeny módosításon ment át; ilyen népies elbeszélések azok, melyek a százezer *nāga*-ról szólnak.² Alig keletkezett a buddhismus, s már is a benne rejlő feszerőnél fogva nagy arányokban kezdett terjedni s nemcsak délkelet felé, de északnak s északnyugatnak is, így már a Kr. előtti időben hittérítői egész Szíriáig jutottak el s illetéknéppen az előázsiai culturáramlattal csakugyan érintkezett, mint a hogy fennebb mondók.³

A buddhismus oly gyorsan terjedt el Indiában, hogy *Ačoka*

¹ L. Dr. Duka Tivadar „Körösi Csoma Sándor dolgozatai“. (Budapest, 1885.), a 321-dik lapon.

² L. Berthold Laufer „Klu o Bum Bsdus Pai Sin Po“ (Helsingfors, 1898).

³ Dr. Fritz Hommel „Geschichte des alten Morgenlandes“ (Stuttgart, 1895.), a 165-dik lapon.

király uralkodása alatt, a III. évszázban Kr. előtt, már az egész félszigetet meghódította.

Darius (521—486. Kr. e.) a Kambyses halálával kitört lázadás leveretése után hódító hadjáratait a Hellesponttól az Indusig, tehát India határáig terjesztette,¹ s illetéknéppen a közlekedésnek erre felé nem egy akadályát háritotta el. Eszter könyvében Xerxes uralkodása alatt Indiának neve is előfordul *Hoddu* alakban (*Hondu* helyett, l. a syr. *Hendu* névalakot) az itt következő két szövegben: 1. „Vala Assvérus idejében, (ez az Assvérus, a' ki uralkodik vala Indiától fogva Szerecsenországig száz és huszonhét tartományokon)“ . 2. „Hivattattak azért a' Király' Iródiákjai azonnal, a' harmadik hónapban (ez a Siván nevű hó) *annak* huszonharmadik *napján*; és megírák szintén úgy a' mint Márdokeus parancsolta vala, a' 'Sidóknak és a' Fejedelmeknek, és Hadnagyoknak, és a' tartományok Fejedelminek, mellyek vagynak Indiától fogva Szerecsenországig, száz és huszonhét tartományok; minden tartományoknak az ő szokott írások szerint, és minden nemzetségek az ő nyelvén, és a' 'Sidóknak is az ő írások és nyelvek szerint“.² Nagy Sándor hódításai Indiában 327—326. Kr. e.) s birodalma keleti részében az utána következett Seleukida-házbeli uralkodók s az ezek után uralkodó makedon eredetű baktriai királyok még közelébb esatolták az Indus vidékét Előázsia culturgőczpontjaihoz, *Antiocheia*-hoz, *Seleukeia*-hoz, *Ktesiphon*-hoz stb. E politikai háttérre való tekintettel nem volna min esodálkoznunk, ha a buddhist. irodalomnak a térítés munkájára legszükségesebb művei Syriába behatoltak volna, így a *Tripitaka* című kanonikus könyvek gyűjteménye³ s a Buddha legenda, s ezeket a hittérítők igen valószínűleg el is vitték magokkal, de annak semmi nyoma, hogy valamely előázsiai nyelvre lefordítottak volna s az ottani vallások valamelyikére, akár a zsidó, akár a keresztény vallásra oly hatással lettek volna, a mely miatt azok tantételei változtak vagy módosultak, menynyiségileg szaporodtak vagy apadtak volna. A perzsa *but* szó isten, igazság, bálvány értelmében talán a *Buddha* (*bodhi* „minden tudás“) elnevezésből lett, mely szó aztán *buddun* alakban az arab nyelvbe is átment; perzsa *bodkhane* „bálványtemplom“. De még ez sem bizonyos. A régi írók közül senki sem mondja, hogy a kereszténység első évszázaiiban a buddhizmussal érintkezett volna

¹ L. Hommelnél az id. h.

² I. 1., — VIII. 9.

³ A Kr. előtti IV—V-dik évszázban keletkezett.

és semmi olyan irott szöveg nem létezik, mely ezt bizonyítaná s ebből az következik, hogy a felmutatható hasonlatosság ellenére, a keresztény vallás és buddhismus közt oly nagy valláselvi ellentétek forognak fenn, a melyek kiegyenlítését eszközöz közvetítés ninesen, s mert a judaismusra sem gyakorolt a buddhismus valamelyes módosító hatást, az következik, hogy a sémi népszellem az árja szellem ezen nyilatkozása iránt fogékonysággal nem birt. Az ind és iráni népeken kívül leginkább a mongoloknál s az egytagú nyelveket beszélő népeknél hódított a buddhismus, milyenek a sinaiak, japániak, tibetiek, birmaniaiak, siamiak, s ezekre ezen hitfelekezet erkölestana javítólag, igen nagy mértékben nemesítőleg hatott.

A Jézus és Buddha élettörténetében észrevehető hasonlatosságok, ha nem azok, melyek a lángész fejlődésével közösök, és még itt is *minő nagy* különbség van Jézus és Buddha közt, csakis mellékes pontokra szoritkoznak, s már ezért is szó sem lehet arról, hogy a Buddha legenda bármí része is valamely, igen régi elveszett irat nyomán Jézus élettörténetébe beszövődött volna. „A buddhismus és a kereszténység oly végképen ellenkező vallások, oly nagy eltérésekkel, hogy a kevés hasonlóság a fennálló különbségek közt nem sokkal több, mint egy esöpp a tengerben. S a mi valóban hasonlóság, az e törvény szerint magyarázható meg: „*hasonló okok hasonló hatásokat szülnék*“.¹ Kapila ország királyának fia, hasonlóan Jézushoz, népének vallását reformálta, mely akkoron már a vedák egyszerű hitétől annyira eltért, a melyből aztán idők folytán kifejlődött a kasztrendszer, a brahmanok fensőbbsege a társadalom minden osztálya felett. Shakya az emberiség egyenjoguságát vitatta, megtámadta a papi osztály túlkövetelő igényeit s az erkölesi-ség józan tanait terjesztette. De az erköcsi tanításokra nézt is, nagy különbség forog fenn a kereszténység s a buddhismus közt. A Buddha irodalom egyik összegezö müvében² olvassuk: „Légy jó lábbon avval, a ki hasznodra van, legyen bár ellenfeled. Taszítsd el magadtól azt, a ki ártalmadra van, lenne bár saját rokonod (VI., 105)“.⁴ Ez a tanítás az utilismus tana s a nem egyezik az emberszeretettel. „Gondod legyen arra, hogy eltitkold cselekedeteidnek indokait“, (VIII., 180). Ez a tantétel az őszinteség ellen vét. A buddhista zárdákba

¹ Rác Lajos „Jézus és Buddha, kereszténység és buddhismus“ megj. a „Protesáns Szele“ XI. évf. 9. füzetében, I. az 555-dik I.

² *Shubhshhita Ratna Nidhi*, ismertette Körösi Csoma Sándor a „Journal Asiatic of Bengal“ XXIV. és XXV. kötetében.

nem vesznek be olyanokat, a kiknek bizonyos testi fogyatkozásaik vannak; ez a könnyörületesség törvényét szegi meg s így folytathatnók.

Vallástörténetileg a Kr. előtti ötödik évszázad egyike a legjelentékenyebb évszázadnak. Darius és Xerxes ékalaku felirataiban ekkor először fordul elő az *Ahura-mazda* név kiírva, mint a legnagyobb, leghatalmasabb isten neve, ki a földet, eget és embereket teremtette s kegyelemmel ruházta fel, a ki mellett még az elamita eredetű *Anahit*, a napisten *Mitra* s még más világosságistenek említetnek. A zendvallás szerzője *Zarathustra* szintén ebben az évszázadban élt, mert a perzsa hagyomány szerint élete *Gostasp* uralkodásának idejére esik, a ki alig lehet más, mint Darius atyja, *Vistaspa* (Hystaspes) s maga Buddha is életének nagyobb részét ugyanezen V. évszázadban töltötte, mert a mint fennebb látok, Kr. e. 557-ben született.¹

A buddhismus inkább ethika, mint vallás, mert szerinte nincs teremtő s nincs teremtés; célja megszabadulni a büntől, az erényt megszerezni magának, s a szívet megtisztítani.²

Körösi Csoma Sándor tibeti nyelvtana 172 és következő lapjain egy kérdésekben és feleletekben irt táblázatban erre a kérdésre: „hányféle szekta számláltatik Tibetben az orthodox buddhisták között?“, a válasz a következő: „a szekták száma nagy stb.“. A kérdező így folytatja: „Ti, Tibet lakói, melyik vallásoktatónak tanaiiban gyönyörködtök leginkább? mire a felelet így hangzik: „Mi tibetiek azon vallásban hiszünk, melyet a Bhagavan Shakya (Cakia Muni tanított“.³

Sok idő kellett, hogy a buddhismusról Európa is legalább némi homályos sejtelmet nyerjen, s csak az újabb kor sok és fáradságos munka után hatolhatott be lényegébe, ismerkedhetett meg hitéletével. Brian Hodgson-nak 1828-ban a Bengal Asiatic Society közleményeiben (*Journal*) megjelent tanulmánya úttörő munka volt a buddhismus történeti fejlődésére, ezt elismerte a francia Burnouf s vele együtt a párizsi ázsiai társaság, a német Albrecht Wéber s díeső emlékü hazánkfia Körösi Csoma Sándor egyik a „Bengal Asiatic Society's

¹ L. erről a különös összetalálkozásról Hommelnél id. műve 164—165 lapjain.

² L. „Adalékok az imádság történetéhez“ ezimű értekezésemet. „Ker. Magvető XXIV. köt.

³ „Körösi Csoma Sándor dolgozatai“ összegyűjtötte dr. Duka Tivadar (Budapest, 1885), a 317-dik lapon.

Journal“-ban kiadott dolgozatában (1842. július), a melyben a többi közt ezeket írja: „Hodgsonnak a buddhatan eredetéről és irodalmáról szóló felvilágosításai egy új tárgy ismeretéhez a legmélyebb bölesészi elmélkedéseket fűzik bámulatra méltó összevetések segítségével“ (Mr. Hodgson's illustrations of the literature and origin of the Buddhists, form a wonderful combination of knowledge on a new subject with the deepest philosophical speculations stb¹).¹ És ezt Csoma Sándor írja, ki Hunter szerint Hodgsonnak egyedüli vetélytársa ezen a téren. Cunningham S. tábornok egyik Hodgsonhoz intézett levelében megjegyzi, hogy a buddhismus érthető, világos előadását egyesegyedül az ő tanulmányaiban találja meg; ez nagy dícséret egy oly szakember részéről, minő Cunningham volt. Hodgson bírálói közül Abel Remusat, a tudós francia sinolog, a buddhist. irodalmat illetőleg csupán csak másodrendű forrásokból meritett, u. m. sinai és mongol fordításokból, s ez okon ezáfolatai elég gyakran helyteleneknek bizonyulnak. Egy másik ellenfele Turnour, a buddhismus déli vagyis *pali* iskolájának képviselője, abban, a mit a buddhismus eredetéről írt, részben legalább tévedett, mert ez a tan, mint Hodgson helyesen látta, a brahman hitttel, melyből fejlődött, több dologra nézve elejétől fogva bizonyos ellentétben állott. Azon kérdésre vonatkozólag, hogy a buddhismus helyes értelmezése körül az elsőség kit illet meg, Hodgsont-é vagy Körösi Csomát, Burnouf Hodgson mellett nyilatkozik. Hunter azonban a kérdést el nem intézhetőnek tartja, mert szerinte a kettő, távol egymástól, jelentékeny felfedezéseiket ugyanazon időben tették anélkül, hogy akkor még egymásról tudtak volna.²

¹ „Life of Brian Houghton Hodgson“ by sir William Wilson Hunter (London, 1896.), a 278-dik lapon.

² Life of Brian Houghton Hodgson, a 280-dik lapon.

Homoród-almási Mihály János életirata.

„Dulcius est aere, pretiosum nomen habere!“

A történelem tanulmányozásánál nem csak az a czél, hogy az egyes eseményekről, vagy alkotások, alakulásokról tudomást szerezzünk magunknak; hanem sokkal fontosabb czél az, hogy az egyes szereplők jellemét, tetteit mérlegeljük s e mérlegelés közben szerezzünk irányt életünk folytatására nézve; szóval, hogy a példák által nevelődjünk, neveltessünk.

A történelem jellemképző ereje elvitathatatlan, úgy a világ-, nemzet-, mint az egyháztörténelem terén. Hány ember kapta meg az impulsust a történelem tanulmányozása alapján arra, hogy Istentől nyert testi és szellemi erejét érvényesítse, hogy hasznos, számottevő emberré lehessen? Nagyon sok! A jellemképzésre a legfontosabb tudományok egyike, sőt a legelső és pedig olyformán, hogy ha az az egyesek élettörténetének alapján van vezetve.

A nemzetek, a népek történelmének az egyesek, a vezetők az irányítói. A tömeg az erkölcsi, a physikai erő hatása alatt áll; rombol, vagy épít a szerint, a hogy vezettetik. Áldás, előhaladás, vagy pusztulás jár nyomában. Nagy erkölcsi felelősség terheli azért a vezetőket! Az ily vezetők lelkületének s hatásának a tanulmányozása szükséges, hogy a jövőre irányt nyerhessünk és elhatározást, hogy miként kelljen használni időnket és irányítani cselekvésünket.

Ily gondolatokból, nézetekből kiindulva akarok e helyen egy embert bemutatni, a ki sem karddal, sem tollal nem csinált világtörténeti eseményt, de mint ember, mint hivatalnok, képviselő, egyházát, hazáját mindenk megelégedésére szolgálta. E férfiú *Mihály János*.

Mihály János családja H.-Almásról ered és pedig székely. Egyik őse, Mihály Máthé, a Bethlen Gábor fejedelem alatti 1614-iki Lustra-könyvben, a Primipilusok között fordul elő, tehát lóval szolgáló szabadszékely s nemes volt.¹

¹ Lásd: Udvarhelymegye levéltárában.